

РОЗВІДКИ

УДК 94 (430)

Володимир Дятлов

АНТИЧНІ ОБРАЗИ І РИТОРИКА У ЛЕЙПЦИЗЬКОМУ ДИСПУТІ 1519 року

У статті розглядається маловивчений аспект Лейпцизького диспуту 1519 року між реформаторами Мартином Лютером, Андреасом Карлштадтом і захисником папської церкви Йоганном Екком. Головну увагу приділено з'ясуванню ролі античної риторики та образів у теологічній дискусії. На основі аналізу листування учасників диспуту показано особливість впливу гуманізму на розвиток раннього реформаційного руху.

Ключові слова: диспут, риторика, гуманізм, вчення Лютера.

Лейпцизький диспут 1519 відіграв ключову роль у формуванні реформаційного світогляду, громадської думки і виступив в якості переломного моменту в розвитку європейської Реформації. Захисником папської церкви і схоластики на цьому змаганні виступав видатний учений, доктор теології, професор Інгольштадтського університету Йоганн Майер з Екка, більше відомий як Йоганн Екк. Перемога його супротивників, Мартина Лютера і Андреаса Карлштадта, відкрила дорогу масовому руху за усунення папської церкви, створення нової євангелійної релігійної організації, глибоких соціальних і політичних змін у всіх сферах життя. Ще на стадії підготовки диспуту його учасники прагнули до широкої публічності й тим самим виводили дискусію за межі традиційного академічного змагання.

Лейпцизький диспут викликав і викликає неослабний інтерес істориків, теологів, релігієзнавців. При цьому дослідники зосереджують увагу головним чином на змісті дискусії, на теологічних і релігійно-політичних розбіжностях його учасників¹. У даній статті зроблена спроба з'ясувати питання про те, яку роль відігравали античні образи та риторика в теологічній полеміці. Вивчення цієї «маргінальної» сторони інтелектуального змагання дає можливість зрозуміти особливості формування громадської думки в умовах релігійного розколу в Німеччині на початку XVI ст. Крім того, в історичній літературі дискусійним залишається питання про ступінь «вторгнення» гуманістичних підходів у вирішення теологічних проблем Реформації. У статті головний акцент зроблено на підготовці диспуту, яка залишається недостатньо дослідженою у порівнянні з самою зустріччю в Лейпцигу влітку 1519 року.

Досягнення поставлених завдань стає можливим завдяки оприлюдненню повного електронного зібрання листування Екка з учасниками диспуту. Ретельно вивірені й прокоментовані тексти є важливим доповненням до корпусу вже виданих джерел Лейпцизького диспуту².

Інтрига майбутнього диспуту почалася відразу після оголошення Мартином Лютером своїх тез проти індульгенцій в 1517 році. Тези викликали вкрай негативне ставлення Риму і за таких умов Лютер і його віттенберзькі соратники прагнули повернути на свій бік широкі кола університетської громадськості і, в першу чергу,

---

© Дятлов Володимир Олександрович – доктор історичних наук, професор, перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

найбільш відомих теологів. До числа таких належав професор Інгольштадтського університету Йоганн Екк, талановитий учений, блискучий полеміст, майстер слова, який завоював високий авторитет далеко за межами Німеччини³. У Лютера, Карлштадта і Екка склалися за посередництва відомого нюрнберзького гуманіста Кристофа Шерля досить теплі стосунки – в листах і публічних виступах вони називали себе друзями. Лютер, маючи намір залучити «славного баварця» на свій бік, послав йому через Шерля екземпляр своїх тез проти індульгенцій. Екк відразу зрозумів їхню небезпеку для католицької теології й виклав свої погляди у збірці нотаток, які назвав «Обеліски» (Obelisci). Він не став публікувати свій опус з тим, щоб не викликати «скандалу», а передав рукопис своєму єпископу Габрієлю Айхштетському, який визнав його гідною відповіддю віттенберзьким єретикам, надрукував і розіслав брошуру до університетів для широкого ознайомлення. Вчинок інгольштадтця викликав обурення у Віттенберзі. У відповідь Лютер видав свої замітки (Asteriski), які приватним порядком відправив своєму опоненту.

Сварку, що виникла між «віттенберзцями» і баварським професором, незабаром вдалося подолати за посередництва їхнього спільного нюрнберзького друга Шерля. Коли все було залагоджено, а розбіжності, що не виключалися навіть при дружніх стосунках, набули приватного характеру, крихкий мир порушив Карлштадт. У травні 1518 він публікує 406 тез під загальною назвою *Apologeticae conclusiones*. Полемічний характер нового опусу визначали сто тез, спрямованих проти поглядів Екка. Книга була публічною частиною інтриги, яку затіяв палкий реформатор, – йому потрібен був «скандал», подія, яка б, подібно тезам Лютера, потрясла Німеччину і знайшла широкий резонанс у суспільстві.

Екк, який не бажав загострення стосунків з віттенберзькими теологами, у листі до Карлштадта від 25 травня 1518 намагався пояснити йому, що його «Обеліски» представляють собою приватні замітки, що призначалися для єпископа, а не для публікації, і радив спрямувати полемічні зусилля проти «закостенілих теологів із Франкфурта на Одері або ж проти неграмотного провокатора Тетцеля»⁴. Він сподівався, що Карлштадт використає свій вплив на Лютера й не допустить продовження чвар. Розрахунок виявився невірним – Карлштадту, більше ніж Лютеру, потрібна була «бійка» й він не проминув скористатися «підступною витівкою» інгольштадтця і зробив усе можливе, щоб викликати свого супротивника до бар'єра для відкритого змагання. Його відповідь різко контрастувала із спокійним тоном послання баварського професора і не залишала жодних шансів для примирення.

У підготовці до публічного диспуту Карлштадт першим починає формувати **образ війни**, насичуючи його античними символами та іменами: «Я для себе вирішив, краще прийняти війну і витримати тиранічний натиск проти себе, ніж змиритися з помилковим поглядом на Святе Письмо. При цьому мені все одно, що буде зі мною». Карлштадт демонструє царську великодушність і готовність до миру, якщо його противник готовий визнати істину: «Але мені хотілося б жити з тобою у злагоді, якщо ти цього забажаєш. Я люблю тебе від усього серця. Я був би нещасний, якби побажав тобі смерті або якихось негараздів»⁵.

Пафос листа, насиченого римськими риторичними прийомами, покликаний був підкреслити урочистість, історичну значимість моменту. За словами Карлштадта, настав час виступити за істину, занедбану в «нашому столітті», та визначитися у розколі, що виник між теологами. Хто не з нами, той ворог, – такий лейтмотив цього послання: «Хай живе Екк, якщо він хоче бути нашим другом. Але хіба він наш друг? Нехай же буде готовий стати гідним борцем за істину!»⁶.

Баварський професор потрібен був у якості видатного суперника, над яким важливо здобути перемогу, оскільки це давало шанс для власного піднесення і слави. Про це Карлштадт пише з усією відвертістю: «Я хотів би мати в якості супротивника не впертого дикого або домашнього осла, а благородного лева, красномовного Марка Тулія Цицерона. Думаю мені піде лише на користь, якщо я, маючи справу з елегантністю Твого стилю і логікою Твоїх думок, вдосконалю свою елегантність»⁷. Дійсно, Карлштадту потрібен був не мізерний Тетцель, якого усюди зображували як осла, а

лев – символ баварських герцогів та Баварії. Логіка боротьби вимагала пошуку все більш значущого і великого противника, про головного з яких, папу римського, зараз намагалися не говорити. Порівняння Екка з Цицероном досить ясно свідчить про намагання вивести полеміку на рівень великих історичних подій, а її головні дійові особи гідні стати в один ряд з героями Античності.

Карлштадт незабаром «переводить» Екка зі статусу «противника» в статус «ворога». 28 серпня 1518 він пояснює, що встав на захист своєї честі і, головне, – у доведенні істини не може бути примирення. Боротьба за християнську істину обрамляється в античну оправу і риторіку. Карлштадт першим кидає виклик Екку: «Не вірю, що цей «скандал» (як ти це назвав) за допомогою істини здолає всі непорозуміння, набагато краще буде, коли замість миру з цього приводу розгориться війна і дозволить нам укласти не удаваний мир, а призведе до праведної війни. «Скандал» виник цілком закономірно, так що дозволь випробувати нас істиною, а не ненавистю. Будь здоровий, і люби тих, хто тебе зробив своїм ворогом, а не кидає тобі в спину списа»⁸. Ворожнеча, безкомпромісність виправдовувалися посиланнями на те, що істина, слідування Христу дорожче і важливіше особистих зв'язків, родинних стосунків, дружби. У світлі такої логіки перемогти ворога виглядало проявом справжньої шляхетності, істинної любові до ближнього, можливістю врятувати його від помилок і гріха.

У листі від 20 вересня 1518 Екк намагається ще раз перекопати Лютера стримати бойовничий запал Карлштадта, підкреслюючи неприпустимість такого тону в дискусії. Йому нічого не залишалося, як указати на свою миролюбність, бажання спокійно шукати і доводити істину. У суперечці Екк підкреслює свою скромність, «про яку говорять багато дуже відомих людей»: «дуже вчені мужі схвалюють мою скромність, що надихає мене, інші щиро дивуються, оскільки не впізнають у мені колишнього запалу». Екк дає зрозуміти, що віттенберзьких колег мало цікавить його думка, оскільки їм потрібен скандал, «війна». Він висловлює готовність до відкритого бою: «З приводу того, що Карлштадт відновив суперечку і починає нову війну зі мною: я зовсім не Терсит, я власне нічого не боюся, оскільки я сам давно хотів бойової зустрічі. Він повинен вийти на арену, зустрітися зі мною і довести, чи читав я схоластичних теологів, юристів або Отців Церкви. Але оскільки він не хоче виходити, а як стара діва маніритися і шукає схвалення у неосвічених і недосвідчених, то я краще почекаю і, сподіваюся, що він вчинить так, як личить добропорядному людині»⁹. Вводячи образ Терсита, одного з персонажів «Іліади» Гомера, який був відомий як фізично немічний хвалько, Екк підкреслює свою готовність бути сміливим і хоробрим воїном, який приймає виклик супротивника. Одночасно Екк створює собі образ мудрого античного філософа, який готовий порушити своє «пифагорійське мовчання», щоб захистити свою честь, як це було у всіх ситуаціях до цього. В іншому листі у відповідь на принизливі оцінки Лютера і Карлштадта Екк порівнює себе з біблійними та античними героями: «Для Лютера і Карлштадта я витончений софіст, псевдотеолог, софіст, схоластик аристотелівець, більше ніж сам Аристотель, буквоїд і неук. Тільки вони самі всі можуть усе знати». Себе баварець називає «малим інструментом» християнства, «крихітним Голіафом, другим Геркулесом»¹⁰.

У жовтні 1518 Екк звертається до віденського гуманіста, видатного юриста і дипломата, історика і письменника Куспініана з проханням зрозуміти його позицію у «війні», яку, за його словами, без жодних на те підстав почали проти нього «віттенберзці». У Відні Екка добре знали не лише завдяки його творам – ще за два роки до цього в диспуті у Віденському університеті він завоював симпатії багатьох інтелектуалів. Екк висловлює характерну для багатьох гуманістів думку про те, що він підтримує Лютера в його виступі проти індульгенцій, але не поділяє його положень про Таїнства і покаєння: «Не стану брехати, що з індульгенціями пов'язані великі зловживання. Тому я схвально ставлюся до Лютера в цих речах, в яких він заслужив загальну похвалу. Однак, те, що він заявляє про Таїнство і покаєння, я рішуче називаю брехнею і заперечую, слідуючи вченням отців Церкви». Свій вихід «на стежку війни» він виправдовує тим, що до цього його схиляють багато теологів¹¹.

Образ війни, який формували учасники теологічного спору, підтримується антич-

ними образами воїна, солдата, легіонера. У своїй войовничій риторичі і прагненні залякати і деморалізувати один одного, Екк і Карлштадт звертаються не до лицарської практики захисників християнства, а до античних образів воїна, солдата.

Війна, бій передбачали **театр воєнних дій**, пошук місця генеральної битви, в даному випадку йшлося про вибір місця зустрічі. Не будемо описувати всіх деталей підготовки міста та університету, де мав відбутися диспут. Важливо відзначити, що підготовка місця зустрічі була наповнена войовничою риторикою в душі римської традиції. Визначення місця диспуту затягувалося, і Екку вдалося створити враження, що Карлштадт боїться його. Насправді ж Екку хотілося викликати на дуель Лютера, до цього його підштовхували теологи з табору ортодоксів і представники папської курії. Карлштадта обурило чергова «підступність» баварця. У кінці квітня 1519 року в листі Екку він з обуренням пише: «Ніде в моїх творах, які я видав проти цих пустомель, не знайти того, що начебто я уникав судження Римського університету або будь-яких інших вчених. Однак Екк робить все, щоб підступним способом показати ніби я противник думки церкви і бунтівник»¹².

Карлштадт добре усвідомлював, що Лейпциг являє собою центр католицької ортодоксії, який знаходиться під патронатом герцога Георга Саксонського. Однак подальші переговори про вибір місця зустрічі були не на його користь, і він дає свою згоду: «докторів Лейпцігського університету, яких я завжди шанував як своїх старших колег, я також хочу бачити в якості слухачів у наших дискусіях, але тільки для того, щоб суперечка тривала до тих пір, поки ми не зуміємо висвітити глибини Святого Письма. Для нас важливо, щоб випробування наших спірних моментів тривало й далі, оскільки я знаю, що ти будеш нести ересь і все те, що суперечить Святому Письму». Вибір, таким чином, був не на користь Лютера і його прихильників. Карлштадта зачепило за живе те, що його опонент намагався виставити його в якості дезертира: «Але для чого знадобилося Тобі виставити мене як «боягузливого солдата» й тим самим прикрити твою нікчемність? Це ганебно так грубо прикривати брехнею свої лихі витівки». Карлштадт не залишається в боргу і, в свою чергу, дорікає Екку в тому, що той як «боягузливий солдат» ховається за бруствер і не хоче виходити для відкритого бою¹³.

Битва передбачала відкритість, публічність, наявність глядачів, які ділилися на свої «партії». У такому випадку в полеміці виникає **образ античного форуму** з його ареною, на якій противникам судилося помірятися силою. Цей образ стає центральним для всіх трьох учасників майбутнього диспуту. Вони активно вдаються до нього в своєму листуванні. Застереження Карлштадта щодо зустрічі у Лейпцизі відразу ж було сприйнято Екком як прояв малодушності і боягузтва його опонента: «І, коли я йому запропонував прибути до кордону його землі, він хотів перед боротьбою натиснути на мене і окопатися в своїй цитаделі; він поводить як деморалізований і переляканий солдат»¹⁴.

У відповідь Карлштадт пише в листі Екку від 26 квітня 1519: «У Відні нікчемний крикун став скаржитися. Його серце абсолютно поранено від уколів, які завдають йому противники; тільки мовою, якою він зализує рани, він відповідає противникам. Після того, як він з бруду арени битви знову встане і виступить, він знову себе хвалитиме в переможному гімні і потішиться недосяжною перемогою і віддасть похвалу тим, які знаходяться за сотні миль від місця подій. Підкреслюючи підступність Екка, Карлштадт вдається до римської приказки: «Лис змінює хутро, але не свою сутність». Тут же він вводить ще один символ підступності, зради і боягузтва – історію вбивства Цезаря і поведінку його дружини, «безбожну Кальпурнію»¹⁵.

Битва на арені передбачала **наявність «партій»**, від яких залежав результат битви. Обидві сторони намагаються домовитися про число і підбір слухачів та суддів у цьому диспуті, наявність просторого залу тощо. Але формування «партій» відбувалося в загальнонімецькому і навіть загальноєвропейському масштабі. Наприкінці листопада 1518 Шерлів пише Екку про те, що багато хто з відомих людей налаштовані проти нього і симпатизують більшою мірою Карлштадту. Вибачаючись за свою «необережність», він наводить деякі «пасажі» на адресу Екка, про які він дізнався з листів Ульріха фон

Гутена іншому гуманістові – Піркгеймеру. За його словами, Гуттен висловився в такій формі: «Екк образив Карлштадта, мого земляка, справжнього теолога; і якщо він сам веде війну з Лютером, то Лютер – з безліччю [ворогів]». У висловлюванні Гуттена відчувається зловтіха з приводу «гризні» теологів: «Так, теологи озлобляються один проти одного у своїй сварці. Екк наслідує багато в чому Еразма, у якого він запозичує свої міркування (та й, хто став би чинити інакше?)». Шерль цитує також невтішні висловлювання Філіпа Меланхтона, який заявив студентам, що «Логічні вправи» Екка «придатні лише для ослів і собак»¹⁶. Цитування неприємних висловлювань знадобилося Шерлю для того, щоб показати своєму «другові», що в гуманістичних колах симпатії на боці віттенберзців і йому краще бути більш обережним і поступливим.

Він попереджає Екка про те, що Карлштадт серйозно готується до диспуту, веде консультації з відомими юристами і теологами з Ерфурта, «схоплює на льоту часто дуже відверті судження про Екка від всяких недобррозичливців». Головне ж полягає в тому, що він має намір вести диспут так, щоб «ретельно записувати кожне слово». На завершення Шерль підбадьорює Екка перед майбутніми баталіями: «Я хотів, щоб Екк залишався таким, яким хочеться бачити його друзям: все, що задумано, так тому і бути»¹⁷.

У середині лютого 1519 Шерль намагався умовити свого адресата визнати помилки і не соромитися цього. У м'якій манері, посилаючись на думку віттенберзького теолога Амсдорфа, він дорікає свого адресата в тому, що світ все ще керується Томасом, Скоттом і Тартаретусом, а не наближається до Отців Церкви». На його думку, вчення Отців Церкви і Лютера ґрунтовне, чисте, католицьке і непорушне: «Якщо ж Екк бачить в ньому загрозу істині, то він повинен ґрунтовним чином писати або ж замовкнути». Дорікання Шерля викликані тим, що «його друг» з ненавистю ставиться до гуманістів і до нових теологів, у яких з'являється все більше прихильників і послідовників: «Мені здалося, ти ставишся із заздрістю і ненавистю до всіх гуманістів, еразміанців, рейхліністів, волелюбних студентів, а також до «нових» теологів». Шерль пише про широку популярність Лютера, книгами якого всі зачитуються¹⁸.

Незважаючи на ці застереження, Екк прийняв рішення диспутувати, оскільки нове вчення Лютера в багатьох речах відступає від істини. Свою позицію він знову намагається вписати в античну традицію боротьби за істину: «Я спробую власне судження представити на суд вчених мужів, думку яких я готовий прийняти і скористаюся нею, оскільки в знанні самозакоханість – мати всіх помилок, а самотність веде до висот, як сказав Бернард. І ще: розумним не вірити є дурість, як свідчить Боецій». Поряд з посиланнями на висловлювання древніх, що звеличують мудрість, Екк вдається до зневажливих порівнянь своїх супротивників з античними лжегероями, прикрашаючи свої тексти античними приказками. За його словами, «Лютер обурився, коли я погодився диспутувати в Лейпцигу з Боденштайном, направляючи проти нього свої нападки; оскільки він сам у своїй покірності виглядає справжнім Олібріусом, він може тільки додати, що він «нічого не розуміється у жабах і мухах»¹⁹.

У завоюванні прихильників Карлштадт виявився винахідливішими свого баварського опонента. Він порушує правила академічного диспуту і поряд з тезами латинською мовою публікує листівку з німецьким текстом. Добре розуміючи силу мистецтва в завоюванні широких мас, він замовляє в лютому 1519 Лукасу Крапаху картину «Колісниця небесна і колісниця пекла», яку супроводжує докладними коментарями. На цей раз теологічна суперечка представлена в образі двох колісниць. Антична символіка використана Карнахом для того, щоб визначити два шляхи розвитку християнства: колісниця схоласта Екка веде до пекла, а колісниця віттенберзьких теологів слідує небесним шляхом.

Лейпцизький диспут став змаганням не лише розуму та ідей, але й являв собою складну гру емоцій та амбіцій їхніх учасників. Диспут показав, що в боротьбі за утвердження нового вчення важлива не тільки істина, яку намагалися довести опоненти, а форма, методи, комунікативні та медійні засоби формування громадської думки. Листування, що передувало диспуту, свідчить про те, що його учасники більшою мірою опікувалися войовничою риторикою, прагненням привернути громадську

думку на свою користь. Учасники дискусії, насичуючи полеміку популярними в той час гуманістичними підходами та прийомами, намагалися демонструвати свою ерудицію, прагнули виглядати «сучасними» вченими. Гуманізм був не тільки заняттям і світоглядом інтелектуалів, але й модою, захопленням.

Античність виступала в якості красивого орнаменту, літературного оформлення теологічного спору і не зачіпала суті його предмета та об'єкта. Однак залишаючись формою, антична образність і риторика зробили вирішальний вплив на розвиток подальших подій Реформації. Вони стають елементом публічності, відкритих виступів, звернення до широкої аудиторії. У полеміці противники вдаються до далекої від академічності лексики, вносять у свої звернення арсенал античних образів. Підготовка до диспуту й сам диспут виступають як своєрідна гра з античними образами. Спочатку запевнення в дружбі, пишномовні слова про велич один одного, потім все це переходить в войовничу риторіку, погрози, створення образів битви на арені, звинувачення один одного в підступності, боягузтві, слабкості. Переодягаючись у тоги античних трибунів і ораторів, потім в броню римських воїнів, теологи розігрували драму, яка повинна була змінити християнство. Античність виступила в якості служниці у теології.

Кристоф Шерль намагався примирити обидві сторони, першим зрозумів, що ця літературна гра, войовнича риторика розраховані на широку публіку, призведуть до реальної кривавої драми. Для теологів Античність – всього лише флер, який прикриває їх непримиренність. Різниця у поглядах для гуманістів не була перешкодою для дружби. За войовничою риторикою, за образами війни, битви «партій», арени для бою гуманіст побачив майбутню драму Німеччини. Після диспуту в Лейпцигу, переконавшись у розколі суспільства і формуванні протиборчих таборів, він приходить до висновку про те, що тепер усе завершиться насильством. Про це він з гіркою пише своєму другові, віттенберзькому гуманісту Отто Бекману: «Не сумнівайся, друже, все буде добре і прекрасно, правда, до цього ми змушені будемо пройти крізь страшну бурю і криваву негоду»²⁰.

1. Leipziger Disputation 1519 und ihre Bedeutung für die Reformation. Hrsg. v. M. Hein, A. Kohle. Leipzig, 2011.

2. Johannes Eck (1486 – 1543) Internet-Edition in vorläufigen Bearbeitungsstand. Briefwechsel. Bearb. von P. Fabisch u. H. J. Gerste. <http://ivv7srv15.uni-muenster.de/mnkg/pfuer/Eck-Briefe.html>; Der authentische Text der Leipziger Disputation (1519). Aus bisher unbekanntem Quellen. Hrsg. v. O. Seitz. Berlin, 1903.

3. Iserloh E.. Johannes Eck (1486-1543). Scholastiker, Humanist, Kontroversetheologe. – Münster, Aschaffendorf, 1981, S. 79.

4. Johannes Eck (1486 – 1543) Internet-Edition in vorläufigen Bearbeitungsstand. Briefwechsel. Bearb. von P. Fabisch u. H. J. Gerste. <http://ivv7srv15.uni-muenster.de/mnkg/pfuer/Eck-Briefe.html>.060

5. Ibid. № 061

6. Ibid. № 061

7. Ibid. № 061

8. Ibid. № 062

9. Ibid. № 064

10. Ibid. № 064

11. Ibid. № 065

12. Ibid. № 084

13. Ibid. № 084

14. Ibid. № 074

15. Ibid. № 084

16. Ibid. № 067

17. Ibid. № 067

18. Ibid. № 075

19. Ibid. № 079

20. Streit F. E. Christoph Scheurl, der Ratskonsulent von Nürnberg, und seine Stellung zur Reformation. Nürnberg, 1908. S. 42.

В статье рассматривается малоизученный аспект Лейпцигского диспута 1519 года между реформаторами Мартином Лютером, Андреасом Карлштадтом и защитником папской церкви Иоганном Экком. Главное внимание уделено выяснению роли античной риторики и образов в теологическом диспуте. На основе анализа переписки участников дискуссии показано особенность влияния гуманизма на развитие раннего реформационного движения.

Ключевые слова: диспут, риторика, гуманизм, учение Лютера.

The article dwells upon an insufficiently explored aspect of the 1519 Leipzig Debate between the reformers Martin Luther, Andreas Karlstadt and the Catholic Church defender Johann Eck. The main focus is on establishing the role of antique rhetoric and images in theological dispute. The analysis of the Debate members correspondence reveals the impact of Humanism on the Early Reformation Movement.

